

Beowulf vertalen

door

JAN VERDONCK

Een van de vele eigenschappen van de Oudengelse Beowulf is dat het epos gedurig tot vertalen uitnodigt. Sedert zijn eerste publicatie in 1815 door de Deen Thorkelin zijn zeer velen op die uitnodiging ingegaan en zijn er tientallen volledige of gedeeltelijke vertalingen in druk verschenen. Onder de complete vertalingen is iets meer dan de helft in het Engels gesteld en de rest in andere, hoofdzakelijk Germaanse talen: 14 Duitse, 3 Deense, 2 Zweedse, 1 Noorse, 2 Nederlandse. Merkwaardig genoeg is de allereerste vertaling er een in het Latijn (1815), van Thorkelin. Er zijn ook 4 Italiaanse en 4 Franse vertalingen, een Spaanse, een Russische, een Arabische en een Japanse. In het totaal werden er meer dan 70 volledige of nagenoeg volledige Beowulf-vertalingen gepubliceerd¹. Dit grote aantal mag op het eerste gezicht enige verbazing wekken. Welbeschouwd is het evenwel niet verwonderlijk dat een unieke tekst als deze, met zijn uitzonderlijke literaire en cultuurhistorische waarde de geesten boeit en de verbeelding aanspreekt.

Het opzet van deze schets is niet een volledige studie te maken van dit veelkantige fenomeen, wel een aantal losse aspecten van de Beowulf-vertaling te belichten, in de hoop dat daardoor wellicht een ruimere en meer systematische discussie op gang kan worden gebracht. Een vernieuwde studie op dit gebied zou rekening moeten houden met de belangrijke bevindingen en resultaten van de zich snel ontwikkelende vertaalwetenschap. Meteen moge ook de wenselijkheid blijken van een volledige analytische bibliografie en van een historische en vergelijkende studie van alle sedert 1815 verschenen Beowulf-versies, met inbegrip van de niet-Engelse.

In tegenstelling tot het grote aantal Beowulf-vertalingen zijn er maar weinig studies over het vertalen van Oudengelse poëzie i.h. algemeen en nog minder over het vertalen van Beowulf. Wat we hebben, zijn grotendeels tamelijk korte, occasionele aantekeningen

1. Chauncey B. Tinker, *The Translations of Beowulf: A Critical Bibliography*, New York, 1903, vermeldt een 50-tal Beowulf-vertalingen. Marijane Osborn, die Tinker's werk opnieuw uitgaf (Hamden, Connecticut, 1974), met een „updated bibliography”, voegt daar nog een grote hoeveelheid titels aan toe, waaronder ook zijn begrepen: een Braziliaanse komische strip, een script voor een Italiaanse film, televisiestukken, enz. Cfr. T. Shippey, „Connecting with Beowulf”, *T.L.S.*, 1975, p. 974.

onder de vorm van recensies n.a.v. het verschijnen van een vertaling. Daarnaast zijn er de inleidende opmerkingen die sommige vertalers aan hun uitgave laten voorafgaan. Het zijn vaak rechtvaardigingen van de gekozen vorm. Maar de indruk die men bij het lezen van veel vertalerscommentaren krijgt, is er een van vaagheid bij de doelomschrijving. Over het algemeen lijken de vertalers bij sommige essentiële vragen niet te hebben stilgestaan, en zo ze het al deden, ze hebben zich daarover niet duidelijk geuit. De volgende selectie van publicaties kan dienen als een aanloop tot verder onderzoek :

- D. K. Fry, *Beowulf and the Fight at Finnsburh: A Bibliography*, Charlottesville, 1969².
- 2093 C. B. Tinker, *The Translations of Beowulf: A Critical Bibliography*, New York, 1903. Nieuwe bijgewerkte uitg. door M. Osborn, Connecticut, 1974.
- 559 C. P. Farrar-A. P. Evans, *Bibliography of English Translations from Medieval Sources*, New York, 1946.
- 2096 J. R. R. Tolkien, „Preliminary Remarks on Prose Translation of *Beowulf*”, in J. R. C. Hall, *Beowulf and the Finnesburg Fragment*, Nieuwe uitg. 1950, p. ix-xliii.
- 527 E. H. Emerson, „On Translating *Beowulf*”, *South Atlantic Quarterly* 56 (1957), p. 369-79.
- 1679 B. Raffel, „On Translating *Beowulf*”, *Yale Review* 54 (1965), p. 532-46. Ook verschenen in R. P. Creed, *Old English Poetry*, Providence, 1967, en in B. Raffel, *The Forked Tongue*, p. 58-70, The Hague, 1971
- E. B. Irving, Jr., *Yearbook of Comparative General Literature* 16 (1967), p. 67-70.
- overzicht van recentere *Beowulf*-vertalingen :
- J. Crane, „An Evaluation of Available Translations and Editions of *Beowulf*”. *College English* 32 (1970), 321-40.
- B. Collinder, „On the Translation of Epics”, *Sprachkunst* 3 (1972), p. 327-32.
- M. J. McTague, *A stylistic analysis of selected translations of Beowulf*. Unpubl. doct. diss. Univ. of Iowa, 1976. [Abst. in *D. A.* (37) 5707A-8A].

Om allerlei redenen wordt tegenwoordig de vertaalproblematiek veel scherper aangevoeld en geformuleerd dan vroeger het geval was. Dat is uiteraard ook zo i.v.m. de *Beowulf*-vertalingen. Een normale tekst is binnen het communicatieproces, met vorm en

2. Publicaties vermeld in Fry's bibliografie worden voorafgegaan door hun volgnummer in die bibliografie.

inhoud, drager van een boodschap die, uitgaande van een bron (de auteur), direct gericht is tot bepaalde ontvangers (toehoorders of lezers).

Bij interlinguale communicatie, waar het in vertaling om gaat, is de rechtlijnigheid van dat communicatieproces verbroken en komen andere factoren de overdracht veel ingewikkelder maken. In het geval van de Beowulf-vertaling kan men nagaan waar bij het omzettingsgebeuren het gevaar voor verlies aan informatie het grootst is.

Men kan zich bijvoorbeeld afvragen wat er bij een moderne vertaling van de originele tekst zoal verdwijnt of althans onvoldoende overkomt dat het oorspronkelijke publiek waarschijnlijk niet ontging.

Een eerste verliespunt betreft het feit dat de dichter zijn tekst mondeling bracht — reciteerde of zong — onder harpbegeleiding. Op die manier waren een aantal van onze huidige interpretatieproblemen, bijvoorbeeld m.b.t. de interpunctie, voor het toenmalige publiek onbestaande. Een geschreven tekst als die van B. L. Cotton Vitellius A xv, (± 1000) daterend uit een tijd waarin van de orale mededeling van de epiek naar het neerleggen in geschrift werd overgestapt, moet worden gezien als slechts een gedeeltelijke weergave, eerder een aanduiding dan een exacte reproductie van de oraal-auditieve communicatie. Waar wij nu met het gevoel zitten dat er hier en daar in de tekst schakels of gegevens ontbreken, kende de lezer uit de 10e eeuw dat gevoel wellicht niet of althans niet in dezelfde mate. Hij kan immers worden verondersteld ervaring te hebben gehad met poëzievoordrachten. Zijn interpreterend inspelen op de tekst van het perkament was dus gunstig geconditioneerd door zijn bekendheid met de sfeer waarin poëzie voor het publiek werd gebracht. Zo hij op het moment van zijn lectuur al niet tot het eerste Beowulf-publiek van de orale productie behoorde, dan kon hij er mentaal toch dicht bij aansluiten.

Heel anders ligt het voor de lezer uit de 20e eeuw. Die wordt geconfronteerd met een min of meer gebrekkige tekst, zonder uitleg uit eerste bron en moet zich behelpen met een vervanguitleg in de vorm van een gigantische apparatuur, die echter pas in de 19e-20e eeuw tot stand is gekomen.

Een huidige vertaler van Beowulf is dus in eerste instantie één van die 20e-eeuwse lezers, die allen slecht geplaatst zijn om de tekst te begrijpen zoals de dichter wilde dat zijn publiek hem begreep.

Niet alleen de tekst als onvolkomen communicatiemedium is oorzaak van moeilijkheden. Volgens algemeen aanvaarde principes is een grondige kennis van de brontaal en vertrouwdheid met het

onderwerp een eerste voorwaarde voor goede vertaling³. De kennis van een dode taal als het Oudengels blijft uiteraard beperkt en is o.m. geconditioneerd door de hoeveelheid overgeleverd materiaal, evenals door de vorderingen van het wetenschappelijk onderzoek. In het verleden bezaten sommige Beowulf-vertalers niet altijd zo'n goede kennis van het poëtisch Oudengels.

De woordbetekenissen worden gewoonlijk op een indirecte manier achterhaald, nl. door het opsporen van parallellen en synoniemen die elders in de tekst of in andere gelijkaardige teksten kunnen worden aangetroffen. Een grote hulp bij het definiëren van woordbetekenissen in de Oudengelse poëzie en in Beowulf is J. Bessinger's recente *Concordance to the Anglo-Saxon Poetic Records*⁴. Maar Beowulf is een uniek epos, met talrijke „hapax legomena” die op die manier niet makkelijk te interpreteren vallen. De vertaler is dan ook aangewezen op soms erg vage contextuele gegevens, op achtergrondinformatie of op realia die hij met enige redenering, gezond verstand of zelfs intuïtie probeert te achterhalen. Maar hoeveel gaat er niet verloren doordat de taal van Beowulf aan de vertaler onvoldoende van haar geheimen prijsgeeft? De Beowulf-filologie heeft in de loop der jaren al heelwat interpretatieproblemen opgelost, maar er blijven nog veel vraagstukken en cruces wachten op een duiding. Bovendien lopen de meningen van de specialisten niet zelden nogal uiteen, zodat de vertaler die toch steeds gedwongen is t.a.v. ieder probleem een beslissing te nemen, soms voor grote moeilijkheden komt te staan. De lezer van om het even welke Beowulf-vertaling moet dus zeer goed beseffen dat de vertaling onvermijdelijk het produkt is van zeer veel interpretatie vanwege de vertaler en van diens persoonlijke keus tussen door andere kommentatoren voorgestelde oplossingen. Een eenvoudige vergelijking tussen verschillende vertalingen werkt in die zin doorgaans overtuigend en soms ook ontnuchterend. Daaruit moet worden besloten dat zelfs de beste interpretatie maar een gedeeltelijk of zelfs een vertekend beeld kan geven van wat de Beowulf-dichter aan zijn publiek heeft willen mededelen.

Er zijn nog plaatsen in het communicatieverloop waar gevaar voor informatieverlies bestaat. Laten we even aannemen dat de vertaler zelf een uitmuntend Beowulf-specialist is die erin slaagt om zich approximatief een zeer goed idee te vormen van de boodschap

3. Eugene E. Nida, „A Framework for the Analysis and Evaluation of Theories of Translation” in *Translation. Application and Research*, ed. Richard W. Brislin, New York, 1976, p. 47.

4. J. B. Bessinger, *A Concordance to the Anglo-Saxon Poetic Records*, New York, 1978.

(in de ruimste zin genomen) van de Beowulf-dichter. Ook in zo'n geval hebben we nog niet de zekerheid dat de vertaler over voldoende verbale kracht beschikt om zijn interpretatie uit te drukken en over te brengen. We weten m.a.w. helemaal niet of hij nadat hij tot het denken van de dichter via de studie van diens Oudengels idioom is doorgedrongen, zelf ook genoeg taalpotentieel bezit om in de doeltaal — zijn eigen taal en meteen de taal van de lezer — dezelfde complexe inhoud om te zetten.

Een ander mogelijk of reëel verliespunt ligt bij de eigen aard van de doeltaal, die in de mate dat ze verder in de tijd en cultureel verwijderd is van de brontekst, ook moeilijker gebruikt kan worden om er de inhoud en de vorm van de brontekst in weer te geven.

Tenslotte bestaat er nog een ander risico voor verlies bij het communicatieproces: het risico van de lezer. Deze moet vooraf voldoende informatie krijgen over de wereld en de sfeer van Beowulf, die anders onvermijdelijk een vreemde archaïsche en aliënerende indruk maakt. De lezer moet bovendien geïnformeerd worden over de taal en de artistieke vorm van het Oudengelse epos, evenals over de vertaalproblemen en de risico's voor informatieverlies.

Bij een goede vertaling hoort eigenlijk ook een apparatuur van verklarende aantekeningen met achtergrondinformatie, gegevens over cruces en eventueel nog alternatieve vertalingen bij alternatieve interpretaties⁵. Een uitstekend voorbeeld van een dergelijke werkwijze is Michael Alexander's *Beowulf: A Verse Translation*⁶.

De Beowulf-vertaling heeft dus veel gemeen met de teksteditie. Ze gaat ervan uit en steunt erop en is bovendien complementair. De vertaler volgt de vorderingen van de Beowulf-kritiek op de voet, wat strict nodig is, aangezien door het vrij intensief onderzoek van de laatste decennia de interpretatie- en benaderingsmogelijkheden heel wat zijn toegenomen.

Een vergelijking van een recente vertaling met bijvoorbeeld een versie van het begin van deze eeuw brengt onmiddellijk de verschillen aan het licht.

Anderzijds vervult een vertaling ook een eigen rol, die er niet enkel een is van bemiddelaarschap tussen de originele tekst en degenen die niet of onvoldoende met het Oudengels vertrouwd zijn. Ook voor wie de Oudengelse Beowulf leest kan de vertaling haar nut hebben, want ze is de meest directe vorm van interpretatie en tekstverklaring. Daarom bevatten sommige recente Beowulf-

5. J. R. R. Tolkien, „Prefatory Remarks on Prose Translation of *Beowulf*”, in John R. Clark Hall, *Beowulf and the Finnesburg Fragment*, New ed. by C. L. Wrenn, London, 1950, p. x.

6. Harmondsworth, 1973.

uitgaven ook een parallelle vertaling. Bijvoorbeeld: H. D. Chickering, Jr., *Beowulf, A Dual-Language Edition*⁷ en G. Nickel, et al. *Beowulf und die kleineren Denkmäler der altenglischen Heldensage Waldere und Finnsburg*⁸.

Een vertaling geeft niet zelden informatie die een tekstuitgave niet vermeldt maar die toch een hulp is voor de lezer van de Oudengelse versie. Tolkien zegt in dit verband terecht dat „The proper purpose of prose translation is to provide an aid for study”⁹. Een vertaler kan echter niet te ver gaan bij het vervullen van zijn verklarende en interpreterende functie, want anders loopt hij gevaar te analytisch te worden en eerder een lopend commentaar te geven dan een vertaling. Wat bijvoorbeeld in de brontekst enkel vaag gesuggereerd wordt of in de geest van het toenmalig publiek verondersteld, kan hij niet telkens voluit formuleren. Dit was bijvoorbeeld het probleem van J. Jonk met *þeodgestreonum* (vs. 44). Door *rijke schatten* als vertaling te geven, ging hij een grote omhaal van woorden uit de weg, maar was er meteen ook verlies aan betekenis¹⁰. De vertaling kan door wijldropigheid de hoge concentratie van het origineel verliezen en zo haar doel voorbijschieten. Bij de bespreking van de poëtische Beowulf-vertaling zullen we het hebben over het behoud van de episch-lyrische gebaldheid als één van de hoofdargumenten van een vertaling in verzen. Maar de keus tussen enerzijds een expliciete weergave in de doelttekst en anderzijds een meer kernachtige uitdrukking in overeenstemming met de aard van de brontekst impliceert een moeilijk op te lossen dilemma. Meer wellicht dan veel andere oude teksten is Beowulf een multi-dimensionale tekst waarvan bij vertaling onmogelijk alle dimensies tegelijk tot hun recht kunnen komen. Een gemotiveerde keus dringt zich dus op. Men zou het vertalen van dit epos kunnen vergelijken bij het fotograferen van een landschap. Vooral de gezichtshoek en de brandpuntsafstand zijn bepalend voor het resultaat. Bij wisselend aanwenden van deze factoren wordt een reeks verschillende beelden verkregen die alle een weergave zijn van datzelfde landschap. Ze zijn elk apart een waardevolle bijdrage tot de kennis ervan, maar tevens bevatten ze ook iets dat eigen is aan de fotograaf en niet aan het object. Hiermee is aangetoond dat een vertaling de brontekst niet volledig weergeeft maar dat ze tegelijk ook iets anders geeft dan zuiver de boodschap van de dichter.

7. New York, 1977.

8. Heidelberg, 1976.

9. „Prefatory Remarks”, p. x.

10. *Beowulf: Een prozavertaling*, Amsterdam, 1977, p. 30.

In het licht van de bovenstaande beschouwingen wordt het begrijpelijk dat een Beowulf-vertaler moet uitgaan van een formulering van zijn doelstellingen. Die bepalen dan in hoofdzaak de aard van de vertaling. Ze geven bijv. een antwoord op vragen als: moet het een prozaversie zijn of een poëtische versie? ritmisch allitererend proza of de gewone omgangstaal? poëzie met regelmatig alternerend metrum of eindrijm, blanke verzen of al dan niet allitererende heffingsverzen? enz. Ook wat de inhoudelijke zijden van Beowulf betreft dienen bepaalde opties genomen. Veel hangt af van de vraag of men de lezers bekend wil maken met of althans een vermoeden wil geven van de esthetische werking van het episch gedicht, dan wel of men in hoofdzaak enkel de realia van het verhaal wenst over te brengen. Het spreekt vanzelf dat men hier onmogelijk vorm en inhoud van elkaar gescheiden kan houden en dat het begrip „inhoud” ook verscheidene betekenissen heeft die een vertaler eigenlijk niet goed uit de weg kan gaan¹¹. Dit is meteen weer een ander aspect van het hierboven vermelde dilemma.

M.b.t. de weergave van de vormaspecten van een brontaaltekst schuift Nida drie mogelijkheden naar voren¹²:

1. Een concorderende vertaling („concordant translation”), die neerkomt op een soort van glossering waarbij zoveel mogelijk ieder woord en soms ook elke grammaticale vorm van de BT-tekst met een apart lexicaal of grammaticaal element in de DT-tekst wordt weergegeven.
2. Een min of meer letterlijke vertaling met voetnoten ter verklaring van anders onverstaanbare uitdrukkingen en om de aandacht te vestigen op stilistische aspecten die anders verloren gaan.
3. Een niet-letterlijke vertaling met eveneens noten om naar vormkenmerken te verwijzen.

Zonder voor een Beowulf-vertaling de eerste werkwijze a priori te willen uitsluiten — ze kan misschien een zeker nut hebben voor studenten bij hun eerste kennismaking met het Oudengelse epos — moet hier onmiddellijk worden gedacht aan de mogelijkheden 2 en 3. Afgezien van het feit dat we niet goed weten wat „letterlijk” en „niet-letterlijk” in dit verband betekenen, vraagt men zich toch ook af hoe vormkenmerken en stilistische aspecten van de BT-tekst d.m.v. voetnoten zouden worden uitgelegd aan de lezer van een vertaling.

11. Zie hierover o.m. E. Nida, „A Framework”, p. 51-53.

12. o.c. p. 54.

In feite gewaagt Nida niet van een mogelijkheid om de formele kanten in de DT-tekst zelf uit te drukken. Ten dele terecht, want om diverse redenen lijken de moeilijkheden onoverkomelijk. Het is bijvoorbeeld bekend dat het Oudgermaanse stafrijmende vierheffingsvers bepalend is voor de woordkeus en de woordsamenstelling, en bijgevolg ook de betekenis conditioneert. Nu is het zeer de vraag of dit fenomeen in een moderne taal, zij het dan nog een Germaanse, kan worden gecopieerd. Ook al slaagt iemand erin om een tekst met allitererende vierheffingsverzen te produceren, hij zal zeker niet altijd dezelfde samenstellingen kunnen maken. Bovendien verdraagt een moderne taal, bijv. het Nederlands, niet goed die vele stafrijmen en beschikt het niet over evenzoveel mogelijkheden als het Oudengels tot het vormen van composita.

De overdracht naar de lezer van een beperkte hoeveelheid van de vormeigenschappen in Beowulf dient eerder te gebeuren d.m.v. een klare inleiding met voorbeelden. Het belang van die overdracht is echter rechtstreeks afhankelijk van het belang dat de vormaspecten hebben voor het interpreteren van de in de BT-tekst opgeslagen informatie. Indien een vertaler nu oordeelt dat de vorm in Beowulf bijzonder belangrijk is en dat gezocht dient te worden naar middelen om hem in de DT-tekst zelf te weerspiegelen, dan kan hij gebruik maken van een literaire, bij voorkeur poëtische structuur. Dan wordt meteen zijn vertaling een creatieve transpositie (zie verder) waarvan de doelmatigheid gevonden moet worden in de analogiewerking.

In zekere zin is „analogie” een vorm van „equivalentie” tussen een BT-tekst en een DT-tekst. Het begrip „equivalentie” gebruikt men tegenwoordig graag als sleutelbegrip in de vertaalwetenschap, zowel bij het opstellen van de normen waaraan een vertaling moet beantwoorden als bij de evaluatie van concrete DT-teksten in het licht van de corresponderende BT-teksten¹³. Niettemin is bij het aanwenden van deze term omzichtigheid geboden omdat „equivalentie” evengoed in ruime als in enge zin wordt geïnterpreteerd en dus een relatief begrip blijft. Onder „equivalentie” verstaan we daarom bij voorkeur: de optimale, maar in feite nooit te bereiken overeenkomst tussen de tekst in de BT en die in de DT. De betekenis is verder afhankelijk van variabele gegevens als tekstsoort en situatie (plaats, tijd, doel en ontvanger(s) van de communicatie). In het geval van de Beowulf-vertaling is „equivalentie” alleszins een moeilijk te hanteren begrip, zoals trouwens bij alle andere vertalingen van poëzie.

13. R. van den Broeck en A. Lefevere, *Uitnodiging tot vertaalwetenschap*, Muiderberg, 1979, p. 90.

Indien men het echter houdt bij de bovenstaande definitie, blijft het opstellen van equivalentiepatronen voor Beowulf haalbaar en is het bijgevolg mogelijk om te geloven dat Beowulf vertaald kan worden.

Op het eerste gezicht lijkt de transfer van de vormeigenschappen in Beowulf moeilijker dan die van de inhoud. Dit is nochtans niet zo zeker, want het epos heeft een bijzonder rijke inhoud die vergeleken kan worden met een ijsberg in zee waarvan maar een kleiner gedeelte boven water steekt. Schematisch kunnen twee inhoudsniveaus worden onderscheiden. Enerzijds de strikte inhoud van het verhaal zelf: het episch gebeuren met de handelingen van de personages in het kader van een ruimte en een tijdsverloop. Anderzijds de bredere achtergrond waartegen het gebeuren zich afspeelt: de socio-culturele en historische basis waar alles in past en zijn diepere zin krijgt. Beide niveaus zijn vanzelfsprekend onafscheidelijk. Het zou geen zin hebben om het ene onafhankelijk van het andere te willen begrijpen en interpreteren. Maar het is precies die cultuurhistorische dimensie die voor de vertaling de grootste moeilijkheden veroorzaakt. Daarover zijn immers relatief slechts weinig gegevens beschikbaar en ze liggen bovendien erg versnipperd en verspreid in allerlei teksten, voorwerpen en studies¹⁴.

Het huidige publiek is ook veel minder vatbaar voor de ruimere inhoud van Beowulf en het gevaar is reëel dat de lezer achter het verhaal die wereld van toen niet ziet. Tijdsafstand is op zichzelf een relatief en subjectief begrip wanneer men daarmee niet zozeer het aantal verlopen jaren bedoelt als wel de evolutie die zich in de loop van de jaren heeft voltrokken in de denk- en leefwereld van de tegenwoordige mens ten opzichte van de geestelijke en materiële ruimte waarin de Beowulf-dichter zich bewoog. Zo zal men bijv. de afstand tussen de tijd in de Aeneïs van Vergilius en de onze wellicht als kleiner ervaren dan in Beowulf, niettegenstaande de Aeneïs zoveel ouder is dan het Oudengelse epos.

In feite zou de vertaler twee heel verschillende wegen kunnen bewandelen als bemiddelaar tussen de inhoud van Beowulf en het moderne publiek. Ofwel probeert hij zo goed mogelijk zijn lezers te verplaatsen naar wat hij zelf denkt de leefwereld van de Beowulf-dichter te zijn. Hij kan dit proberen te realiseren door de vertaling zo ondubbelzinnig mogelijk te maken en door zowel in de inleiding als in de noten de inhoudelijke aspecten van het gedicht toe te lichten. Vooral die aspecten van de achtergrond dienen toegelicht die van de hedendaagse leef- en denkwereld verschillen.

14. In dit verband is het boek van G. N. Garmonsway, J. Simpson en N. E. Davidson, *Beowulf and its Analogues*, London, 1968, heel nuttig.

Een tweede, wellicht minder verkieslijke vertaalmogelijkheid zou zijn: de aan het huidige publiek totaal vreemde achtergrond vertalen naar moderne situaties toe en daarbij parallellen gebruiken die aan de realiteit van nu beantwoorden. Het is dan een zaak van woordkeus en beeldspraak bij de tekening van bepaalde omstandigheden. Een paar voorbeelden uit de Nederlandse vertaling van Jan Jonk¹⁵ kunnen dit hier verduidelijken:

- *medo-aern* (vs. 69) wordt vertaald door *ontmoetingszaal* (p. 31), i.pl.v. *mede-hal*;
- *sibbe-gedriht* (vs. 367) door *mijn groep krijgsmakkers* (p. 40);
- *gif mec hild nime* (vs. 452 en 1481) door *als ik val in het gevecht* (p. 42).

In deze voorbeelden werd telkens in de Nederlandse versie een achtergrondgegeven weggelaten dat typisch is voor de Angelsaksische maatschappij en levensvisie en het werd vervangen door een uitdrukking die hier en nu duidelijk te begrijpen is. De oppervlaktestructuur van het verhaal is bewaard, maar aan de rijke achtergrondstructuur lijkt in bovenstaande gevallen afbreuk gedaan. Hiermee wil niet gezegd zijn dat de vertaling van J. Jonk helemaal in die zin is opgevat.

Een dergelijke vertaalmethode zou bijvoorbeeld passend kunnen aangewend worden als het ging om lectuur voor de jeugd die vooral houdt van verhalen over dappere kerels en hun vechtpartijen met monsters.

Een grosso-modo vervanging van het oorspronkelijk historisch-cultureel kader door een nieuw, modern kader, zou ook dienstig kunnen zijn indien men de cognitieve inhoud van Beowulf bruikbaar wenste te maken voor de mens van nu en indien men de boodschap van de Beowulf-dichter — in zoverre die überhaupt achterhaalbaar is — als relevant wilde voorstellen voor het leven van deze tijd. De vertaling zou dan gelijkaardig zijn met de Amerikaanse Cotton Patch versie van de Evangeliën, door Clarence Jordan¹⁶.

In de Oudengelse Beowulf zijn er trouwens duidelijk sporen van een soort vertaling door de dichter van in tijd en mentaliteit verafgelegen, heidense gegevens naar zijn eigen tijd toe.

Maar indien men de aandacht van het nieuwe Beowulf-publiek wil vragen voor de rijke cultureel-historische dimensie van het epos, dan kan een vertaling vanzelfsprekend niet voorbijgaan aan de precieze weergave van de authentieke begrippen en moeten die desnoods uitvoerig worden toegelicht in de apparatuur. Over het algemeen kan men stellen dat een goede vertaling er een is die erin

15. zie voctn. 10.

16. zie E. Nida, „A Framework”, p. 50.

slaagt om een maximum aan gegevens van die achtergrondinhoud naar de DT-tekst over te brengen, zonder evenwel te vervallen in het euvel van de wijdlopiegheid. Dit is voor iedere vertaler een bijzonder zware opgave. De wereld van Beowulf is niet zo eenduidig en doorzichtig. Hij steunt nog op een Germaanse basis die met een stevige laag kristendom is geamalgameerd. Of wellicht is het beter te zeggen dat de dichter vanuit een fundamenteel kristelijk geworden levensvisie de oude waarden en gegevens van het Germaanse ethos opnieuw heeft aangeboord in een reeks overgeleverde verhalen en dat hij dan, gebruik makend van een nog levende poëtische taaltraditie, dit alles heeft verwoord voor het publiek van zijn eigen tijd dat duidelijk met het kristendom vertrouwd was en kristelijk wilde zijn¹⁷. Hier ligt nu een dubbele struikelsteen voor de interpretatie. Enerzijds bestaat het gevaar dat men t.o. dat Germaans-kristelijk dualisme teveel gewicht toekent aan de in kristelijke zin vernieuwende toonaard van het epos en het beeld vertekent. Anderzijds is het mogelijk dat men zich laat misleiden door het conservatieve, archaïserende karakter van de taal en er een wereld achter vermoedt die er in feite al niet meer is.

Betreffende die archaïserende taalvormen is er al heel wat geschreven. Het is ook een zaak van bijzonder belang voor de vertaling. Alvorens hierover iets meer te zeggen moeten we een klaar onderscheid maken tussen archaïsmen die voorkomen in de Oudengelse versie en de archaïsmen die vertalers gebruiken, al dan niet om er Oudengelse archaïsmen mee weer te geven. Het is bekend dat alle Oudengelse poëzie krioelt van vormen (woorden, woordvolgorde, uitdrukkingen, enz.) die toen de gedichten werden neergeschreven al niet meer gebruikelijk waren in de alledaagse spreek-en schrijftaal. Deze archaïsmen werden echter artificieel verder gebruikt als componenten van een traditionele vorm van poëzie-beoefening. En aangezien de poëzie werd gezongen of voorgedragen voor een luisterende gemeenschap, kan het niet anders of ze was voor die gemeenschap ook normaal begrijpelijk. M.a.w. de talrijke archaïsmen in Beowulf maakten het epos zeker niet kryptisch.

Dit is integendeel wel het geval met de oude woorden in bepaalde Beowulf-vertalingen. De Oudengelse archaïsmen functioneerden dus nog in het Angelsaksische cultuurpatroon en moeten worden gezien als elementen van een specifieke taal voor een specifieke doel, „... a form of language familiar in meaning and yet freed from trivial associations...”¹⁸.

17. Vgl. D. Whitelock, *The Audience of Beowulf*, Oxford, 1951; corrected reprint 1958.

18. J. R. R. Tolkien, „Prefatory Remarks”, p. xvii.

Niettemin kan de vraag gesteld : van welke aard en omvang was dat „begrijpen” bij het eerste gehoor van Beowulf en in hoeverre leefden de in die poëzie nog aanwezige vermeldingen en toespelingen wel effectief voort in het bewustzijn van respectievelijk de dichter en zijn gehoor? We weten bijvoorbeeld niet goed of in de reeds geciteerde wending „gif mec hild nime” (vs 452 en 1481) het woord *hild* voor de toehoorders behalve de betekenis *oorlog* (= *wig* of *gub*) ook nog naar de mythologische figuur en godin van het gevecht refereerde. Reikte het volksgeheugen, eventueel gesteund door overgeleverde sagen en mythische verhalen, hier nog tot in de Oudgermaanse wereld? Op dergelijke vragen zou een vertaler wel graag het antwoord kennen om te weten hoe expliciet hij moet zijn in zijn vertaling. Moet hij het halfvers vertalen door „als Hilde me meeneemt”, met eventueel een toelichting in voetnoot, of kan hij volstaan met „als ik val in het gevecht”?

Vooral de auteurs van Engelse vertalingen in verzen hebben op uiteenlopende manieren gereageerd op de archaïsmen in de taal van Beowulf. De meeste vertalers van vóór WO I vonden in het feit zelf een voldoende reden om kwistig gebruik te maken van oude woorden en uitdrukkingen. Wanneer men nu met een groter tijdsinterval die versies leest, ziet men hoe erg tijdsgebonden ze o.m. daardoor zijn. Waar die vertalers verouderd taalmateriaal meenden te moeten gebruiken om er een verheven epische sfeer mee op te roepen, bereikten ze net een tegenovergesteld effect : het lijkt allemaal bombastisch, irreëel en in sommige gevallen zelfs komisch. Merkwaardig is wel dat latere vertalers uit de periode 1920-1950 het principe van de archaïserende stijl in theorie grotendeels hebben laten varen, maar dat ze in de praktijk toch weer in hetzelfde euvel zijn vervallen als hun voorgangers. In E. Morgan's „Introduction” bij zijn eigen vertaling van Beowulf¹⁹ vinden we enkele voorbeelden uit versies van o.m. Scott Moncrieff, Archibald Strong, Charles W. Kennedy en Mary Waterhouse²⁰, die dit fenomeen illustreren. Hij merkt ietwat streng, maar toch terecht op dat „none of the verse translations to date has been written in anything like twentieth-century English diction”.

De kwestie van de nogal verbreide neiging om oude teksten met archaïsche vormen — niet alleen Oudengelse poëzie — te vertalen in archaïsche of verouderde taal wordt ook door E. Nida ter spraak gebracht²¹. Hij maakt echter een duidelijk onderscheid tussen het

19. Edwin Morgan, *Beowulf: A Verse Translation into Modern English* Aldington, 1952, p. x-xii.

20. D. K. Fry, nrs 1462, 2031, 997 en 2173.

21. „A Framework”, p. 55-56.

toepassen van deze techniek om een zekere formele overeenstemming te bekomen tussen BT- en DT-tekst, en het geven van een archaïsch cachet aan de vertaling alleen omdat de BT-tekst oud is. Een markant voorbeeld van dit laatste geval is te vinden in Engelse bijbelvertalingen uit recente tijd die nog aanleunen bij de verouderde taal van de Authorized Version. Beowulf behoort duidelijk tot een teksttype waarvan de auteur zelf bewust een archaïserende taal heeft gehanteerd, en vanuit Nida's standpunt bekeken zou men hier een archaïserende vertaling kunnen rechtvaardigen. Nochtans is de zaak niet zo eenvoudig.

J. R. R. Tolkien werpt zich op als verdediger van traditioneel en verheven literair taalgebruik voor de Beowulf-vertaling, „not because the poem was made long ago, or because it speaks of things that have since become ancient but because the diction of Beowulf was poetical, archaic, artificial in the day that the poem was made”²². Hij waarschuwt bijgevolg tegen het gebruik van alledaagse of gemeenzame taal omdat die vreemd zou zijn aan de toon van de Oudengelse versie en omdat „the author of Beowulf did not [...] prefer the brand new”. Anderzijds keert hij zich terecht tegen het gebruik van bepaalde woorden *omdat* ze oud of in onbruik zijn geraakt.

Maar wanneer Tolkien dan probeert te specificeren welke vormen wel mogen gebruikt worden, waagt hij zich op glibberig terrein. Hij vindt dat „the words must be words that remain in literary use, especially in the use of verse, among educated people”²³. Daarmee sluit hij wel uit dat in onbruik geraakte woorden, bijv. uit de tijd van Chaucer of Shakespeare zouden gekozen worden, maar beperkt tevens toch al te zeer de vertaalmogelijkheden. Het is immers moeilijk, zonet onmogelijk om te definiëren welke taal exclusief voor poëzie bruikbaar zou zijn. Tolkien wil zijn persoonlijke, tijdgebonden opvatting van literaire, poëtische taal hier ijken tot norm voor het in Beowulf-vertalingen te gebruiken idioom.

Daartegenover staat de totaal andere opvatting van voor literair gebruik geschikte taal die in de periode na WO II opgang maakte bij de avant-garde-dichters. Aansturend op taalverruiming keerden zij zich tegen het kunstmatig beperkt houden van het aantal voor poëzie bestemde woorden en beelden en tegen een gestandaardiseerd poëtisch waardensysteem²⁴.

Ook indien men aanneemt dat zeker niet de meest progressieve poëzietaal als de best geschikte taal voor Beowulf-vertalingen kan

22. „Prefatory Remarks”, p. xvii.

23. o.c. p. xix.

24. R. Rodenko, *Nieuwe griffels, schone leien*, Den Haag, 1954, p. 9.

functioneren, wie zal zeggen welke literaire taal uit welke periode daar dan wel voor geschikt is? Het grote knelpunt ligt hierin, dat in de tijd van de Beowulf-dichter de poëtische taal een eerder statisch gegeven was, waaruit elke dichter, weliswaar op variabele wijze en volgens eigen beperkte voorkeur, maar ook steeds op conservatieve manier putte, terwijl de taal van de hedendaagse dichters en vertalers een meer dynamisch en persoonlijk instrument is dat zij naar eigen behoefte en goeddunken kunnen gebruiken, met alleen de beperking dat dit persoonlijk taalgebruik de communicatie niet in de weg mag staan. Het zou nu niet zinvol zijn van de Beowulf-vertaler te verlangen dat hij zijn eigen taalgebruik geweld aandoet teneinde dat niet meer te imiteren statisch taalgebruik van de Oudengelse periode na te volgen. Bovendien, in het licht van het huidige taalgebruik in zowat alle Westerse literaturen lijkt het niet meer noodzakelijk om een apart idioom voor een moderne Beowulf-vertaling te reserveren, zelfs niet voor een poëtische vertaling.

Om begrijpelijke redenen staat een vertaling in verzen veel meer dan een proza-vertaling bloot aan het gevaar van allerlei nodeloze archaïsmen. Rijm dwang, metrum en alliteratie geven gemakkelijk aanleiding tot het gebruik van bizarre termen, waarvan sommige regelrecht zijn ontleend uit Chaucer, Shakespeare, Milton of de King James Bible.

In de Oudengelse periode functioneerde het archaïsme van de poëtische taal binnen het maatschappelijk-cultureel patroon. De hoorders wisten dat de zeggingswijze van het epos moest zijn zoals ze was, nl. in niet alledaagse termen. Zo wilde het immers de traditie. Indien daarentegen een moderne Beowulf-vertaling artificieel in een verouderd jargon zou worden gesteld, dan zou de relatie dichter-publiek, — hier uiteraard met middelaarschap van de vertaler — niet meer optimaal kunnen worden tot stand gebracht. De archaïsche en ongebruikelijke taalelementen zouden vervreemdend werken. Kritiek uitoefenen op het gebruik van archaïsmen is evenwel veel makkelijker dan goede alternatieven voorstellen.

De zaken liggen nog moeilijker in het geval van de vele Oudengelse termen die in de hedendaagse talen geen equivalenten meer hebben omdat de voorwerpen of begrippen die ze aanduiden niet meer bestaan. Sommigen verkiezen hier als noodoplossing terug te gaan naar het taalgebruik van een verleden waar ze wel nog bestonden. Bijv. voor de benamingen i.v.m. bewapening wordt wel eens gebruik gemaakt van middeleeuwse terminologie²⁵. Maar daar loopt men al snel het risico van te vervallen in komisch aandoende

25. J. R. R. Tolkien, „Prefatory Remarks”, p. xvii.

anachronismen. Bij het door Tolkien aangeprezen gebruik van woorden als *knight*, *esquire*, *court*, *prince*, enz. uit de literatuur omheen koning Arthur en latere tijd, zit men toch niet helemaal in de juiste Beowulfiaanse sfeer uit de periode van de volksverhuizingen, ook al kan geargumenteed dat de auteur van Beowulf er een andere tijdsdimensie heeft aan toegevoegd, die al heelwat later komt dan de zuiver Germaanse „Gefolgschaft”, maar deze is lang nog niet toe aan hoofskristelijke ridderschap.

Anderzijds hebben eigentijdse woorden dan weer andere connotaties. Bijv. *torht* (vs. 313) wordt bij Michael Alexander *the shining palace* en *maerum Geate* (vs. 1301) *the Geat champion*; Jan Jonk vertaalt *þeod-Scyldingas* (vs. 1019) door *de nationale leiders van het volk der Scyldings*, *þeodnes ðegne* (vs. 1085) door *de officier van de koning*, en *gif-stol Geata* (vs. 2327) door *de residentie der Geaten*. We laten in het midden of dit gelukkige vertalingen zijn.

De motivering tot het vertalen van Beowulf komt voort uit intens contact met het epos in zijn oorspronkelijke vorm. Dit schept de behoefte om in de eigen taal opnieuw te formuleren wat men d.m.v. intense studie en daarmee samengaand inlevingsvermogen in de Oudengelse tekst meent te ontdekken. Beowulf vertalen is meteen de boodschap en het denken van de dichter voor de tijdgenoten objectiveren. Het is interpreterend lezen en in verstaanbare taal van nu proberen na te zeggen wat de dichter op een niet na te volgen manier heeft gezegd. Die vertaalactiviteit komt neer op een aanzienlijke geestelijke inspanning, waarbij de moeilijkheid vooral ligt in het vinden van een middenweg tussen enerzijds precies en minutieus weergeven van de dragende inhoud van elk woord en elke zin, zonder essentiële gegevens weg te laten, en anderzijds de verwoording te houden binnen de grenzen van een compacte zeggingswaarde waaruit het origineel zijn grote expressiviteit haalt. De bezigheid is tegelijk erg frustrerend en zeer stimulerend. Frustrerend om het gedurige en onvermijdelijke falen, stimulerend omdat het de meest intensieve vorm van Beowulf lezen en bestuderen is. Indien de Beowulf-vertalingen in de ogen van velen hopeloze ondernemingen lijken omdat het epos eigenlijk onvertaalbaar is, dan kan degene die er zich toch aan waagt zich ook nog troosten met de gedachte van Tolkien dat „it is a help to read the original poem”²⁶. Want hoe men het ook bekijkt, de Oudengelse Beowulf zal steeds centraal moeten blijven. Elke verhelderende omzetting of herschepping moet uiteindelijk op de een of andere manier tot contact met de oude tekst aansporen. Ook de beste ver-

26. o.c. p. xi.

talingen zijn immers maar surrogaat en geen enkele versie mag de lezer de indruk willen geven dat zij de originele vervangt.

Hierboven is al gezegd dat een vertaler altijd iets aan de vertaalde tekst toevoegt dat men in het origineel niet aantreft. Dit blijkt vooral het geval te zijn met literaire vertalingen. Men kan aannemen dat wie een literaire vertaling van Beowulf maakt, anders gemotiveerd is dan wie zo maar vertaalt. Zijn relatie tot het werk is geen utilitaire, geen wetenschappelijke, geen filologische of wat dan ook. Ze wordt gekenmerkt door een fluïdum van sympathie met de oude dichter en diens tekst, door een zich creatief inleven in de wereld van Beowulf, met de visie van een kunstenaar van nu. Vertalen is hier meer dan eenvoudig omzetten, meer dan belangeloos in zijn eigen taal ruimte maken voor de dichter van toen: het wordt een „creatieve transpositie”²⁷. Ongeveer in die zin vat B. Raffel zijn taak op als vertaler van Oudengelse gedichten: „The translator's only hope is to re-create something roughly equivalent in the new language, something that is itself good poetry and that at the same time carries a reasonable measure of the force and flavor of the original. In this sense a re-creation can only be a creation”²⁸.

Indien echter de realiteit van het Oudengelse gedicht Beowulf overmatig wordt gefiltreerd met de eigen realiteit van de vertaler-dichter, kan men niet meer spreken van een eigenlijke vertaling. Het is nu eenmaal zo dat bij de meeste artistieke benaderingen van Beowulf de voorkeur uitging naar „une belle infidèle” uit vrees voor „une laide fidèle”.

Argumenten die auteurs van poëtische Beowulf-vertalingen soms gebruiken ter rechtvaardiging van hun methode zijn o.m. de volgende: dat gewone proza-vertalingen slaafs zijn, dat ze enkel dienen als hulpje voor studenten en dat ze gewoonlijk in slechte taal zijn gesteld. Dit is ook de mening van R. L. Collins: „Some propose literal translations to help young Anglo-Saxonists struggle with the poem. These cannot qualify as works of art, for they seek merely transference of meaning; their texts usually do great violence to modern English”²⁹. Het meest valabele argument voor een poëtische vertaling is wellicht dat van het behoud van de concentratie. De originele tekst is immers bijzonder gebald en elke poging om de inhoud benaderend weer te geven in proza breekt die beknoptheid en suggestiviteit van zeggingswijze.

27. Term van R. Jakobson, geciteerd door Susan Bassnett-McGuire, *Translation Studies*, London, 1980, p. 90.

28. *Poems from the Old English*, 2nd ed., Lincoln Nebraska, 1964, p. 12.

29. L. D. Pearson, *Beowulf*, Bloomington, 1965. Introduction by R. L. Collins „The Pearson Translation”, p. 23.

Een interessante kijk op de poëtische Beowulf-vertalingen in het Engels tot 1950 geeft Edwin Morgan³⁰. Hij stelt dat niet één zich als echt merkwaardig heeft gemanifesteerd. Alleen al het feit van die talrijke nieuwe pogingen — er komen er nog een half dozijn na Morgan's eigen versie — kan moeilijk anders worden verklaard dan vanuit een zekere onvoldaanheid met de bestaande versies.

Een andere factor die het ontstaan van steeds nieuwe poëtische omzettingen in de hand zal hebben gewerkt, is hun zeer begrijpelijke gebondenheid aan de vigerende literaire stromingen ten tijde van hun ontstaan. Morgan treft bijv. invloeden aan van het estheticisme, van de „Pre-Raphaelites” en van de laat-Victoriaanse romantiek op de vertalingen van het laatste kwart van de 19e eeuw en vindt ze in contradictie met de geest en de sfeer van Beowulf.

Anderzijds missen volgens hem de versies van na WO I het contact met de poëtische stijl van hun tijd en komen ze daardoor ook niet over bij de lezers. Het lijkt een natuurlijke gang van zaken dat er altijd weer nieuwe versies ontstaan die niet alleen een zo getrouw mogelijke weergave proberen te zijn van het origineel, maar ook automatisch harmoniëren met de poëtische stijlvormen van de eigen tijd waarin ze geschreven worden. Dit zou stroken met de erkende waarheid dat elke generatie op haar eigen manier de grote werken van vroeger moet benaderen en voor haar eigen tijd vertalen.

Onder de vers-vertalingen zijn er verscheidene soorten die men grosso-modo in drie hoofdtypes kan indelen³¹:

- Een voor de hand liggend type bestaat uit blanke verzen. Tot ± 1950 verkozen sommige vertalers, bijv. J. J. Conybeare (1826), M. Heyne (1863, D.) en M. E. Waterhouse (1949)³² die vorm omdat hij sinds Shakespeare en Milton voor dramatische en meer uitgebreide epische poëzie werd gebruikt. E. Morgan's nogal eenzijdige bezwaren ertegen betreffen het feit dat hij syllabisch is en absoluut niet overeenstemt met de structuur van het vierheffingsvers in Beowulf. Een andere groot verschilpunt is dat het Beowulf-vers nog door de cesuur in twee symmetrische delen wordt opgesplitst, wat het blanke vers niet kan hebben³³.

30. *Beowulf: A Verse Translation into Modern English*, p. ix; in de lijst op p. 94 ontbreken twee versvertalingen en is de als poëtische versie opgenomen vertaling van A. Wigfall Green in feite een prozavertaling.

31. Deze indeling is geïnspireerd op E. Morgan's „Introduction” bij zijn Beowulf-vertaling.

32. D. K. Fry, nrs 356, 814, 2173.

33. Een van de verdedigers van het blanke vers was 592 P. H. Frye, in „The Translation of *Beowulf*”, *M.L.N.* 12 (1897), p. 79-82.

Allerlei metrische verstypes met vast syllabental en eindrijm vormen een tweede categorie van poëtische Beowulf-vertalingen. Het rijm in deze versies functioneert als modern „equivalent” voor de Oudengelse alliteratie. Soms echter is ook de alliteratie aanwezig. Een aantal vertalers leunen, aanvankelijk wellicht onder romantische Duitse invloed en onder de bekoring van het Nibelungenlied, aan bij het couplet. De eerste volledige poëtische vertaling in het Engels, gebaseerd op een prozavertaling van J. M. Kemble (1833)³⁴, maar in Engelse ballade-vorm, is van de hand van A. D. Wackerbarth (1849)³⁵. De eerste Deense vertaling in balladevorm is gemaakt door N. F. S. Grundtvig en dateert al van 1820³⁶. Andere varianten op de balladestrofe of de vierregelige stanza's met rijmende coupletten komen voor in de versies van H. W. Lumsden (1881 en 1883)³⁷, W. E. Leonard (1923)³⁸, A. Strong (1925)³⁹ en G. Bone (1945)⁴⁰. Deze laatste probeerde zoals hij in de „Introduction” tot zijn vertaling formuleerde „to get away from the couplet”, maar produceerde een ongelukkige stanza-achtige vorm met rijmen en assonanties. P. Hoffmann (1893)⁴¹ vertaalde Beowulf in Duitse Nibelungenstanza's en R. von Kralik (1903)⁴² in Duitse alexandrijnen.

Hiermee komen we bij de derde en onder de Beowulf-vertalingen in verzen het best vertegenwoordigde categorie: de versies in heffingsverzen, al dan niet met toepassing van alliteratie. Opmerkelijk is dat bij dit soort de Duitsers goed vertegenwoordigd zijn in de 19de eeuw, terwijl de Engelsen dit verstype pas in deze eeuw blijken te hebben ontdekt en er zelfs tot in zeer recente tijd veel belangstelling voor tonen. Hier volgt een niet exhaustieve lijst⁴³:

548	L. Ettmüller (D. 1840)
677	C. W. M. Grein (D. 1857)
1952	K. Simrock (D. 1859)
2230	K. von Wolzogen (D. 1872)
614	J. M. Gamett (E. 1882)
720	F. B. Gummere (E. 1909)
1462	C. K. S. Moncrieff (E. 1921)
1752	H. Rytter (No. 1921)

34. Fry nr. 989.

35. Fry nr. 2153.

36. Fry nr. 707.

37. Fry nr. 1230.

38. Fry nr. 1230.

39. Fry nr. 2031.

40. Fry nr. 151.

41. Fry nr. 381.

42. Fry nr. 1133.

43. De letter vóór de datum duidt de taal aan.

- 1541 H. Naumann (D. 1926)
 630 G. H. Gerould (E. 1929)
 997 C. W. Kennedy (E. 1940)
 1475 E. Morgan (E. 1952)
 351 B. Collinder (Zw. 1954)
 1678 B. Raffel (E. 1963)
 M. Alexander (E. 1973)
 H. D. Chickering (E. 1977)

De eerste Nederlandse vertaling werd bezorgd door L. Simons (1896)⁴⁴. Aanvankelijk aarzelde hij tussen het door Julius de Geyter gebruikte Reinaertsvers en wat zijn uiteindelijke keus werd: het strakkere vijfvoetige jambisch vers. Max Rooses had hem van het Reinaertsvers, dat nochtans op het Oudgermaanse vers geïnspireerd was, doen afzien omdat het „te gemeenzaam klinkt voor epische verhalen”⁴⁵. Toch is ook de versie van Simons een compromis, want hij gebruikte het stafrijm, echter niet in zijn Oudengelse vorm, maar ongeveer zoals het voorkomt „bij de Middelen-gelse dichters, die op dit punt minder nauwgezet waren dan hunne voorgangers”. Het komt erop neer dat hij de twee hemistichen niet door een gemeenschappelijke alliteratie verbindt, maar elk halfvers een apart stafrijm geeft.

Na deze summiere beschouwingen over de poëtische vertaling waarvan sommigen menen dat ze de enige geschikte vorm is om het epos in weer te geven⁴⁶, zouden er ook over de diverse soorten prozavertalingen belangrijke dingen dienen te worden gezegd. We kunnen hier wellicht volstaan met te verwijzen naar een element dat volgens de tegenwoordige vertaaltheorie een belangrijke rol speelt, nl de functionaliteit van het te vertalen werk. Indien de vertaler ervoor wil zorgen dat de vertaling de oorspronkelijke functie van Beowulf behoudt, dan moet hij de voor deze tijd meest functionele vorm kiezen. Zoals het huidige toneel doorgaans geen zuiver literaire functie heeft, zo had ook Beowulf zeker geen exclusief literaire functie. Beide kunstvormen, het toneel van nu en het oude epos, hadden een rol als communicatiemedie voor een groep toeschouwers-luisteraars. Hun taal dient om te worden gesproken en met een reeks toneelmatige middelen als intonatie, ritme, rustpunten, gebaren, enz. onderstreept⁴⁷.

Nu is de vorm van het episch gedicht uit de Westerse literaturen nagenoeg verdwenen. Het heeft zijn communicatieve functie verlo-

44. Fry nr. 1951.

45. L. Simons, *Beowulf*, woord vooraf, p. 6.

46. Zie bijv. Michael Alexander, *Beowulf*, p. 49: „I would ask them as scholars, to consider whether a literal prose version of a verse epic is, properly, a translation”.

47. S. Bassnett-McGuire, *Translation Studies*, 132.

ren. Daarom moet er gezocht naar een andere vorm die het best aan die oude vorm kan beantwoorden en zijn communicatieve functie behoudt. Nida wijst erop dat het proza die rol wellicht kan overnemen⁴⁸. Hij geeft het voorbeeld van Rieu, die de Ilias en de Odyssea in proza vertaalde, juist omdat „epic poetry is no longer a common literary form in English, whereas epic prose still is”.

Daartegenover blijft het een open vraag in hoeverre een vertaler zich van de oorspronkelijke vorm van Beowulf kan distancieren. Het staat echter vast dat om het even welke vormwijziging enkel kan worden gerechtvaardigd in het kader van het streven naar een vorm die zo goed mogelijk de lezer van nu aanspreekt en Beowulf voorstelt als een levend epos.

Het cruciale probleem van de Beowulf-vertaling zal niettemin altijd liggen bij die pogingen van de hedendaagse mens om iets wat al een millennium dood is weer tot leven te wekken, m.a.w. om de onherroepelijke afstand in de tijd zo goed en zo kwaad als het kan te overbruggen. Indien we met T. S. Eliot aannemen dat

„If all time is eternally present
All time is unredeemable”⁴⁹,

dan kunnen we er meteen ook op vertrouwen dat het schijnbaar onmogelijke toch wel bij benadering kan worden gerealiseerd.

48. Nida, „A Framework”, p. 53.

49. *Burnt Norton*, I, 4-5.